

ПЕДАГОГІЧНІ ТА МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розглядаються педагогічні та музично-естетичні вимоги формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, професійне спрямування спеціальних предметів в освітньому процесі мистецького факультету на основі посилення міжпредметних зв'язків, забезпечення професійного розвитку особистості студента, розкриття його індивідуальних можливостей, його самоактуалізацію, усвідомлення ціннісного ставлення до обраної професії. Проведено аналіз поняття «розвивальне освітнє середовище», виділено три основних параметри його реалізації; обґрунтовано, що важливою умовою формування розвивального середовища професійної підготовки на музично-педагогічному факультеті є авторитетність його професорсько-викладацького складу. Визначено, що інноваційна діяльність музичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів торкається фундаментальних аспектів реорганізації сучасної музично-педагогічної освіти і спрямована на: визнання самоцінності людської особистості; усвідомлення права особистості на вільний розвиток; уявлення про розвиток професійних якостей особистості вчителя музики, розуміння ним необхідності професійного самовдосконалення; розвиток художньо-естетичної культури як комплексу якостей особистості.

Ключові слова: розвивальне середовище, педагогічні умови, професійна самосвідомість, розвивальний освітній процес, самосвідомість, ціннісне ставлення.

Annotation. The article discusses the pedagogical and musical aesthetic requirements of formation of the developing environment of professional training of future teachers of musical art, a professional field of special subjects in the educational process of art faculty by enhancing interdisciplinary connections, providing professional development of the student's personality, revealing his individual capacity, his camacholara, the realization of the value attitude to the chosen profession. The analysis of the concept of «developing educational space», identified three main options for its implementation; it is substantiated that the important condition of formation of the developing environment training at the music-pedagogical faculty is the credibility of the teaching staff. Determined that the innovative activity of the musical faculties of higher educational institutions for fundamental restructuring of the modern musical-pedagogical education and is aimed at: recognition of the value of human personality; the realization of the individual right to free development; presentation on the development of professional qualities of music teachers, their understanding of the need for professional self-development; development of artistic and aesthetic culture as a complex of qualities.

Keywords: educational environment, pedagogical conditions, professional identity, developing educational process, self-awareness, values and attitude.

Постановка проблеми. У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях присвячених умовам ефективності роботи навчальних закладів зроблені висновки про те, що істотною відмінністю є їх емоційний клімат, культура, етнос та інші якості як соціальної системи. Наукові дані переконливо свідчать, що саме середовище у всьому його різноманітті так чи інакше визначає якісні особливості навчально-виховного процесу. Ефективний навчальний заклад створює для студентів таке життєве середовище, яке відрізняє співтовариство, позитивна атмосфера співпраці і безумовного взаємного визнання, що і забезпечує справжню ефективність навчально-виховного процесу.

У дослідженнях констатується, що не існує простого, раз і назавжди заданого поєднання змінних, що визначають обличчя сучасного ефективного навчального закладу. Кожний освітній заклад по-своєму унікальний і є своєрідним віддзеркаленням суспільства, фундаментальною автономною системою, єдиним цілим, яке завжди є чимось більшим, ніж сума складових його частин. Проте при розстановці акцентів зарубіжні вчені одностайні у тому, що на передній план висуваються соціально-психологічні чинники. При цьому провідною установкою є прагнення надавати підтримку будь-якому члену співтовариства, який її потребує. Вся організаційна структура і правила поведінки встановлюються так, щоб забезпечити якомога більшу індивідуальну свободу в рамках обмежень, які добровільно приймаються всіма членами цього співтовариства, що сприяє не тільки високій успішності, але і формуванню у кожного студента позитивної самооцінки.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз наукових праць дозволив виявити низку досліджень, присвячених проблемі формування розвивального освітнього середовища, зокрема праці Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, Л. Занкова, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна та ін.

Мета статті – проаналізувати педагогічні та музично-естетичні вимоги до формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Розвивальне освітнє середовище факультету музичного мистецтва покликане забезпечити максимально ефективну професійну підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва, розвиток його музичних і педагогічних якостей. Таке розвивальне середовище характеризується наступними особливостями:

1) впровадженням міждисциплінарного підходу і синтезу психології і педагогіки і різновидів мистецтва в процесі навчання;

2) застосуванням методу моделювання процесів художньо-естетичного виховання і музично-педагогічної підготовки, сприймання і виконання музичних творів, їх творчої інтерпретації, рефлексії художньо-педагогічних ситуацій і власного професійного розвитку;

3) діалогічністю пізнання і спілкування мовою самого мистецтва;

4) потребою в оцінці результатів професійної підготовки, виходячи з критерію сформованих у ході занять навичок художньо-педагогічної діяльності (аксіологічний підхід).

Щоб освітній простір виступав як розвивальне середовище, в ході взаємодії його компонентів він повинен набути певних властивостей:

- гнучкість, здатність вищого навчального закладу до швидкої перебудови відповідно до потреб особистості, навколишнього середовища, суспільства;

- неперервність, що виражається через взаємодію і наступність у мистецькій і педагогічній діяльності;

- відвертість, демократизацію форм навчання, виховання і взаємодії;

- розвиток і саморегуляція освітнього простору, що здійснюються у відповідності із процесом професійного розвитку особистості;

- установку на музично-естетичне та художньо-педагогічне спілкування-взаємодію всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, що здійснюється на основі психолого-педагогічної підтримки.

У такому розумінні розвивальне середовище професійної підготовки – це певний соціум, у межах якого відбувається його, розвиток та саморозвиток. З цих позицій виділимо наступні варіанти розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва:

1) навчальні комплекси, тобто навчальні заклади одного профілю різного освітнього рівня у різноманітних комбінаціях (музична школа, музичні училища, коледжі, музичні факультети мистецьких інститутів педагогічних університетів, музичні академії та різноманітні художні колективи у їх складі);

2) локальне розвивальне середовище в межах факультету, класу викладача певної музичної спеціалізації (диригування, вокалу, гри на музичному інструменті тощо);

3) студентські художні колективи (хор, оркестр, ансамбль) де кожен має можливість для реалізації своїх творчих можливостей і набуває практичного досвіду спілкування-взаємодії в галузі мистецтва.

Розвивальне освітнє середовище передбачає діяльнісне спілкування включених в нього суб'єктів навчально-виховного процесу. Як відзначає Р. Ешмор: «Однією з умов людського суспільства є те, що ми одночасно і самодостатні як індивідууми, і включені у ширші соціальні спільноти. І хоча ми цінуємо особисту автономію, ми залишаємося соціальними істотами і потребуємо один одного не тільки заради дружніх стосунків, але і заради наповнення нашого життя сенсами і цілями. Завдяки нашим зв'язкам ми беремо участь в ухваленні рішень, у визначенні загальних цілей, а взаємна підтримка дає задоволення нашим людським потребам» [5, с. 65-66].

Подібний підхід дозволяє розглянути поняття «розвивальне середовище професійної підготовки» в контексті його основних характеристик:

1) інтеграція ідей, ґрунтується на тому, що включені у розвивальне середовище професійної підготовки суб'єкти на основі взаємозв'язку індивідуальних способів музично-естетичної і художньо-педагогічної діяльності шукають сумісні шляхи творчого рішення проблем професійного розвитку особистості;

2) спільність зусиль, що означає установку на включеність у розвивальне середовище професійної підготовки усіх учасників навчально-виховного процесу на рівні художньо-естетичної, когнітивної, емоційної і психологічної діяльності, внаслідок чого народжується узгодженість, що стимулює відчуття персональної відповідальності кожного суб'єкта музично-педагогічної діяльності;

3) повага до особистості, що ґрунтується на визнанні музичних і педагогічних здібностей, точок зору на мистецтво і професійний розвиток, художньо-естетичних цінностей кожного індивіда, що зміцнює самооцінку суб'єктів процесу спілкування і формує почуття професійної відповідальності щодо прийняття рішень у різноманітних педагогічних ситуаціях.

Потреби сучасної вітчизняної музично-педагогічної освіти полягають у створенні в межах навчального закладу розвивального середовища, що характеризується наступними особливостями:

- застосуванням міждисциплінарного підходу, синтезу психолого-педагогічної науки і різновидів мистецтва в процесі навчання;

- широким застосуванням інтерпретаційних методів дослідження;

- утвердженням особистісно-орієнтованої музично-педагогічної освіти;

- застосуванням методу моделювання процесів музично-естетичного виховання і навчання, сприймання і відтворення музичних творів, рефлексії і творчої інтерпретації;

- діалогічністю пізнання і спілкування мовою самого мистецтва.

Інноваційна діяльність музичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів торкається фундаментальних аспектів реорганізації сучасної музично-педагогічної освіти і спрямована на:

- визнання самоцінності людської особистості як носія високих гуманістичних начал і музично-естетичних цінностей;
- усвідомлення права особистості на вільний розвиток;
- уявлення про розвиток професійних якостей особистості вчителя музики, розуміння ним необхідності професійного самовдосконалення;
- розвиток художньо-естетичної культури як комплексу якостей особистості.

Вищий музично-педагогічний навчальний заклад, в якому здійснюється формування розвивального середовища професійної підготовки, ставить за мету процес професійного розвитку особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, розкриття його індивідуальних можливостей, його самоактуалізацію. Це забезпечується вирішенням багатьох конкретних завдань:

- створити необхідні передумови для задоволення потреб майбутнього вчителя музики в активності, розширенні інформації, для формування відчуття психологічної захищеності;
- надати максимально кожному студенту можливість самостверджуватися в найбільш значущих для нього сферах музично-педагогічної діяльності, що розкривають його індивідуальні якості і здібності;
- підтримати специфічне етично-емоційне поле, ввести стиль взаємостосунків, що забезпечують любов і повагу до особистості кожного студента і викладача;
- орієнтувати майбутнього вчителя музики на неперервний професійний розвиток.

Основними принципами навчально-виховного процесу музично-педагогічних факультетів виступають наступні:

- визнання самобутності особистості майбутнього вчителя музики як педагога і музиканта;
- урахування унікальності особистості студента його індивідуальних якостей;
- пріоритет особистого професійного розвитку, при якому навчання виступає як засіб розвитку особистості, а не як самоціль професійної підготовки;
- орієнтація на зону найближчого розвитку кожного студента, що забезпечує максимальну ефективність його саморуку, саморозвитку, самовиховання;
- орієнтація на внутрішню мотивацію професійного розвитку майбутнього вчителя музики;
- емоційно-ціннісна орієнтація професійної підготовки вчителя музики на єдність інтелектуальної і почуттєвої сфери, що досягається підтримкою особливого характеру відносин у системі «викладач-музика-студент» де студент і викладач вчать «спілкуватися між собою мовою музики» і музика із предмету спілкування перетворюється у суб'єкт спілкування.

На реалізацію даної мети повинна бути спрямована науково-методична і виховна діяльність колективу за такими основними напрямками:

- формування нового змісту мистецької освіти, що відповідає вимогам сучасності і майбутнього;
- моделювання навчально-виховного процесу на засадах особистісно-орієнтованої музично-педагогічної освіти, художньо-естетичного розвитку особистості майбутнього вчителя музики;
- єдність гуманітарного, художньо-естетичного і спеціального фахового знання в галузі мистецтва і зокрема, музики;
- розкриття моральних якостей, розумових і музичних здібностей, виховання почуттєвості й примноження етично-духовної сили;
- систематичне самовдосконалення, неперервність професійного розвитку.

Аналіз наукової літератури і дослідження інноваційного педагогічного досвіду дозволяють зробити висновок про те, що провідними тенденціями формування розвивального середовища професійної підготовки вважається:

- розширення попиту на мистецькі факультети педагогічних ВНЗ, які формують розвивальне освітнє середовище, у зв'язку із зростанням їх ролі як багатofункціональних освітніх установ, які здійснюють гнучку професійну підготовку і реалізацію перспективних навчальних програм;
- регіоналізація (тісний взаємозв'язок ВНЗ з регіональною інфраструктурою і оперативне задоволення її потреб);
- конкурентоспроможність ВНЗ, що функціонують як розвивальні освітні середовища і створюють найбільш сприятливий режим життєдіяльності, що відповідає вимогам особистісно-орієнтованого освітнього процесу;
- багаторівневість, широка диференціація змісту освіти даних навчальних закладів при збереженні базових компонентів навчальних програм.

Важливою умовою формування розвивального середовища професійної підготовки на музично-педагогічному факультеті є авторитетність його професорсько-викладацького складу.

Авторитет викладача як показник високого рівня його соціального визнання створює особливі умови спілкування-взаємодії у системі «викладач-музика-студент». Це підґрунтя для мотивації і регулювання відносин у спільній музично-педагогічній діяльності. Студенти з довірою ставляться до викладача, якщо це щира, толерантна, тямуща, обізнана, знаюча, цікава особистість.

Викладач може демонструвати високий рівень знань в галузі мистецтва і виконавської музичної майстерності, але авторитету при цьому, на жаль, може не мати. Обізнаність із структурою авторитету викладача, його функціями дає можливість збагнути увесь спектр необхідних знань, умінь, навичок, людських та професійних якостей для власних домагань долати труднощі зростання та з часом стати врівень з досвідченими, авторитетними педагогами.

Висновки. Отже розвивальне освітнє середовище, розглянуте в контексті музичної педагогіки, зобов'язує виділити як мінімум три основні параметри своєї значущості для процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

По-перше, це параметр цілепокладання. Становлення нового розуміння мети професійної підготовки передбачає широкий погляд на життєве самовизначення фахівця, на виділення як мети виховання самореалізації майбутнім учителем музики своїх творчих сил і здібностей відповідно до потреб суспільства, на осмислення того, що виховують не тільки викладачі, а те соціокультурне, духовне середовище, відносини, що склалися, в які реально включений студент. Важливо розуміння, що до цієї мети кожен вихованець піде своїм шляхом.

Таке трактування мети професійної підготовки вчителя музики прямо орієнтує на розуміння розвивального середовища професійної підготовки як спеціально організованого художньо-естетичного і музично-педагогічного простору, що надає кожному включеному в нього суб'єкту широкий простір для оптимального розвитку і адекватної самореалізації професійних якостей як базової основи особистості вчителя музики.

Другий параметр – осмислення розвивального середовища професійної підготовки як педагогічного явища, що виступає умовою розвитку професійних якостей майбутнього фахівця, пов'язаний з сучасними пошуками в галузі нового змісту музичної освіти. Визнання пріоритету історично визнаних музично-естетичних цінностей, усвідомлення ролі художньо-педагогічної творчості як вирішального чинника особистісного перетворення вимагає обґрунтування аксіологічних орієнтирів цього процесу, визначення способів включення особистості у національний і загальнолюдський творчий досвід.

Третій параметр у розгляді розвивального середовища професійної підготовки з позицій педагогічної науки і музичного мистецтва визначається пошуком результативних способів творчого привласнення особистістю загальнолюдської, художньо-естетичної, музичної і педагогічної культури. В зв'язку з цим вимагає спеціального психолого-педагогічного осмислення технологія формування розвивального середовища професійної підготовки, як і технологія створення спеціальних художньо-педагогічних ситуацій, що дозволяють студенту пережити і прийняти позицію суб'єкта музично-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Абдуллин Э.Б. Содержание и организация методологической подготовки учителя музыки в системе высшего педагогического образования: автореф. дисс. на соискания ученой степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.02, 13.00.01 «Теория и методика обучения; теория и история педагогики» / Э.Б. Абдуллин. – М., 1991. – 38 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: [монографія] / В.Ф. Орлов; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 263 с.
4. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. / О.П. Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.
5. Эшмор Р. Сообщество, которое учит и учится // Новые ценности образования. — Выпуск № 5. — М.: Инноватор, 1996. — С.65-66.